

REVIEW OF RESEARCH

ISSN: 2249-894X
IMPACT FACTOR : 5.7631 (UIF)

पर्यटनाच्या दृष्टीने सिंधुदुर्ग जिल्ह्यातील देवगड तालुक्याचा अभ्यास

प्रा. डॉ. देविदास विक्रम हारगिले
स. का. पाटील सिंधुदुर्ग महाविद्यालय, मालवण.

● प्रस्तावना :-

३१ मार्च १९९७ रोजी भारत सरकारने सिंधुदुर्ग जिल्हा पहिला पर्यटन जिल्हा म्हणून घोषित केला. तेव्हा पासून संपूर्ण सिंधुदुर्ग जिल्ह्यात पर्यटनाचे वारे वाहू लागले.

देवगड तालुका हा सिंधुदुर्ग जिल्ह्यातील एक प्रसिद्ध व प्रगतशील तालुका. जगप्रसिद्ध हापूस आंबा उत्पादन करणारा आणि मासेमारी व्यवसाय असणारा हा तालुका. या तालुक्याला ६४ कि. मी. सागरी किनारा लाभलेला आहे.

● उद्दिष्टे :-

- १) सिंधुदुर्ग जिल्ह्यातील देवगड तालुक्यातील पर्यटन स्थळांचा आढावा घेणे.
- २) देवगड तालुक्यातील पर्यटनासमोरील समस्या अभ्यासणे.
- ३) देवगड तालुक्यातील पर्यटनामध्ये वाढ होण्यासाठी उपाययोजना सुचविणे.

● देवगड तालुक्यातील पर्यटन स्थळे :-

१) देवगड बंदर :-

देवगड शहरातील शेवटचे टोक म्हणजे देवगड बंदर होय. देवगड बंदराकडे जाताना पूर्व बाजूला आनंदवाडी जेटी तर पश्चिमेला समुद्र किनारा लागतो. या बंदराचे उद्घाटन ३ मे १९५८ रोजी झाले. या बंदराला कोकणचे प्रवेशद्वार असे म्हणतात.

२) देवगड समुद्र किनारा (बीच) :-

देवगड एस्. टी. बस स्थानकापासून दीड किलो मीटर अंतरावर देवगड शहरानजीक, देवगड पवन ऊर्जा प्रकल्प आणि देवगड किल्ला-दीपगृह-बंदर यांच्यामध्ये हा समुद्र किनारा आहे. हा किनारा दोन डोंगराच्यामध्ये निसर्ग सौंदर्याने नटलेला आहे.

३) आनंदवाडी जेटी :-

अत्याधुनिक मच्छिमार बंदर म्हणून 'आनंदवाडी जेटी' ओळखले जाते. याठिकाणी सर्व प्रकारच्या मासळीचा लिलाव चालतो. याठिकाणी सुरमई, झिंगा/कोळंबी, पापलेट, सरंगा, म्हाकूल, स्टफ्लफिश या जातीचे मासे मोठ्या प्रमाणात मिळतात.

४) पवन विद्युत प्रकल्प (पवनचक्क्या) :-

तीस वर्षांपूर्वी महाराष्ट्रातील पहिला 'पवन विद्युत प्रकल्प' देवगड येथे उभारण्यात आला. येथे वीस अजस्र पवनचक्क्यांपासून वीजनिर्मिती केली जात आहे.

५) खवळे महागणपती, तारामुंबरी :-

देवगडच्या दक्षिणेला २ कि. मी. वर तारामुंबरी हे एक सागर किनाऱ्यावरील गांव, डोंगराच्या उतरणीला, नारळाच्या आणि हापूस आंब्याच्या गर्द राईत कोकणातील खेडेगावाची सुंदरता घेऊन नटलेले गांव. मिठमुंबरी खाडी, मिठमुंबरी किनारा आणि कुणकेश्वरला समुद्रकाठाने जाताना वाटेतच खवळे महागणपती लागतो. जामसंडे येथील श्री. दिर्बादेवीचे हे माहेर घर समजले जाते.

६) श्री दिर्बादेवी मंदिर, जामसंडे :-

देवगडपासून ३ कि. मी. अंतरावरील जामसंडे गावात ३०० वर्षांपूर्वी श्री दिर्बादेवी आणि रामेश्वर अशी दोन मंदिरे एकाच ठिकाणी अतिशय निसर्गरम्य शांत ठिकाणी आहेत. ही मूर्ती गाबित समाजातील खवळे-ढवळे मंडळींना मासेमारी करताना देवगड-मिठमुंबरी समुद्र परिसरात सापडली. मूर्ती दर्यात सापडली म्हणून दर्यादेवी नांव पडले. पुढे कालांतराने दर्यादेवीचे दिर्बादेवी झाले.

७) श्री क्षेत्र कुणकेश्वर :-

दक्षिण कोकणची काशी म्हणून ओळखले जाणारे तीर्थक्षेत्र म्हणजे श्री क्षेत्र कुणकेश्वर. देवगडपासून अगदी १५ कि. मी. अंतरावर आहे. अरबी समुद्राच्या किनाऱ्यावर अत्यंत निसर्गरम्य परिसरात हे स्थळ आहे. या ठिकाणी श्री शंकराचे मंदिर आहे.

८) पोखरबाव गणपती :-

देवगड-आचरा-मालवण मार्गावर देवगड पासून १३ किमी अंतरावर रस्त्याला लागूनच पोखरबाव येथे एक प्राचीन गणपती मंदिर आहे. हल्ली तेथे भव्य देखणे मंदिर तयार केलेले आहे. मंदिराच्या खालील बाजूस बारमाई पाण्याचा झरा आहे. या झऱ्याच्या काठाला दत्तमंदिर व गजानन महाराजांचे छोटे मंदिर आहे. निसर्गाचे देखणे स्वरूप येथे पहायला मिळते.

९) श्री भगवती मंदिर, कोटकामते :-

देवगड पासून सुमारे ३० किमी अंतरावरील कोटकामते या ठिकाणी सुमारे २८० वर्षांपूर्वी (शके १६४७) सेना सरखेल कान्होजी आंग्रे यांनी बांधलेले हे श्री भगवती मंदिर इतिहासकालीन आहे. या अर्थाचा एक शिलालेख या मंदिराच्या भिंतीत बसविलेला आहे.

१०) श्री रामेश्वर मंदिर, गिर्ये :-

श्री देव रामेश्वर मंदिर हे इतिहासकालीन आहे. विजयदुर्गजवळ रामेश्वर हे गांव असून खाडीकडेने दिड ते दोन किमी वर एक जांभ्यादगडाचा माळ लागतो. रामेश्वर मंदिरात प्रवेशात १५० मीटर लांबीचा व १५ मीटर उंचीचा पायऱ्यांचा रस्ता कोरून काढलेला आहे. रामेश्वराचे कौलारु मंदिर, विस्तीर्ण पटांगण, भिंतीवर प्राचीन व रंगीत चित्रांची आरास, मंदिरातील मजबूत खांब व त्यावरील कलाकुसर पाहण्यासारखी आहे.

११) श्री दत्तमंदिर, पाटगांव :-

विजयदुर्गापासून १८ किमी अंतरावर पाटगांव येथे हे दत्तमंदिर आहे. प्रसिद्ध यात्रास्थळांपैकी हे एक आहे. हे दत्तमंदिर उंच टेकडीवर आहे. दरवर्षी या ठिकाणी दत्तजयंती मोठ्या प्रमाणात साजरी केली जाते. या दिवशी येथे मोठी यात्रा भरते.

१२) श्री विमलेश्वर मंदिर आणि पांडवकालीन लेणी, वाडा :-

देवगडपासून १४ किमी अंतरावर वाडा या गावाजवळ पांडवकालीन असे प्रसिद्ध विमलेश्वर मंदिर आहे. वनराईत जांभ्या कातळाच्या गुंफेत अतिशय मनमोहक अशा कोरीव कलाकुसरीने नटलेल्या शिल्पामध्ये हे मंदिर उभे आहे.

१३) देवगड किल्ला :-

देवगड एस. टी. बसस्थानकापासून २ कि. मी. अंतरावर देवगड किल्ला आहे. हा किल्ला अरबी समुद्र, आनंदवाडी जेटी आणि वाडातार खाडी या संगमावर उभा आहे. १७०५ साली हा किल्ला बांधण्यात आला. त्यावेळी कान्होजी आंग्रे यांनी मोलाचा हातभार लावला. देवगड किल्ला हा प्रामुख्याने टेहळणी केंद्र म्हणूनच उपयोगात आणलेला होता. सुमारे १२० एकर एवढे विस्तृत क्षेत्रफळ या किल्ल्याचे आहे.

१४) विजयदुर्ग किल्ला :-

जलदुर्गातील एक प्रसिद्ध किल्ला म्हणजे विजयदुर्ग, पाण्यात पसरलेला, ऐतिहासिक, वैभवशाली, सामर्थ्यवान, मराठ्यांचा आरमारी सामर्थ्याचा तेजबिंदू, आंग्रे घराण्याचा बलस्थान हा विजयदुर्ग किल्ला. हा आरमारी किल्ला म्हणून ओळखला जातो. विजयदुर्ग किल्ला इ. स. १६५३ मध्ये आदिलशहाकडून ताब्यात घेतला. स्वराज्याचा भगवा ध्वज तेथे फडकविला. त्यावरूनच या किल्ल्याचे नांव विजयदुर्ग असे ठेवले.

● देवगड तालुक्यातील पर्यटनासमोरील समस्या :-

१९९७ ला सिंधुदुर्ग जिल्हा हा पर्यटन जिल्हा म्हणून घोषित केला. परंतु, आज तेरा वर्षे होऊन सुद्धा हा व्यवसाय वाढू शकलेला नाही. पर्यटन व्यवसायासमोर आज देवगड तालुक्यात अनेक समस्या आहे. त्यापैकी काही समस्या खालील प्रकारे स्पष्ट करता येतात.

- १) अपुऱ्या वाहतूक सुविधा.
- २) पायाभूत सुविधांचा अभाव.
- ३) मार्गदर्शक / माहिती देणाऱ्या लोकांचा अभाव.
- ४) देवगडच्या स्थानिक लोकांचा दृष्टीकोन.
- ५) जाहिरात आणि पर्यटन स्थळांच्या माहिती प्रसारणाचा अभाव.
- ६) पर्यटन स्थळांच्या विकासाकडे सरकारचे दुर्लक्ष.
- ७) पर्यटकांना आकर्षित करणाऱ्या बाजारपेठांचा अभाव.
- ८) सांस्कृतिक कलादर्शन व मनोरंजनाचा अभाव.
- ९) सागरी पर्यटन विकासाकडे दुर्लक्ष.

● देवगड तालुक्याच्या पर्यटनामध्ये वाढ होण्यासाठीच्या उपाययोजना :-

- १) देवगडच्या सर्व पर्यटन स्थळांचे सुशोभीकरण व आधुनिकीकरण करावे.
- २) पर्यटन स्थळांकडे जाण्यासाठी पक्क्या रस्त्यांची बांधणी करावी.
- ३) तालुक्यामध्ये प्रवेश करताना, जिल्ह्याच्या मध्यवर्ती ठिकाणी आणि सर्व प्रसिद्ध ठिकाणी तसेच पर्यटन स्थळांच्या ठिकाणी माहिती फलक लावावे.
- ४) बदलत्या व आधुनिक प्रसारमाध्यमांचा वापर करून पर्यटन स्थळांची जाहिरात करावी.
- ५) पर्यटकांना आकर्षक, माफक आणि योग्य पद्धतीची निवासव्यवस्था उपलब्ध करून द्यावी.
- ६) पर्यटकांना सर्व सोयीनीयुक्त, सर्व खाद्यपदार्थ उपलब्ध असणारे आधुनिक स्वरूपाची हॉटेल व्यवस्था उपलब्ध करून द्यावी.
- ७) पर्यटन स्थळे स्वयंविकसित करण्यासाठी प्रत्येक पर्यटन स्थळांना स्वतंत्र उत्पन्नाचे मार्ग उभा करण्याच्या संधी उपलब्ध करून द्याव्यात.
- ८) पर्यटन वाढीसाठी प्रत्येक पर्यटन स्थळाजवळ किमान पाणी, वीज, रस्ते यासारख्या पायाभूत सुविधा निर्माण करून द्याव्यात.
- ९) परिसरातील लोकांना पर्यटन व्यवसाय माहिती व जनजागृती करण्यासाठी व त्यांना प्रशिक्षित करण्यासाठी सातत्याने प्रशिक्षण कार्यक्रम राबवावेत.
- १०) सागरी पर्यटन वाढीसाठी गोव्याप्रमाणेच देवगड तालुक्यात जाणीवपूर्वक प्रयत्न करावेत.
- ११) सहकारी तत्त्वावर पर्यटन संस्था निर्माण करून परिसरातील लोकांचा विकास करणे.
- १२) महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळ आणि राज्यसरकारचा सहभाग वाढवून पर्यटन विकास करणे.

● संदर्भ :-

- १) पाटील सी. श्री., २००९. 'देवगड - विजयदुर्ग परिसर पर्यटन गाईड' मे. स्नेहल एजन्सीज, देवगड.
- २) साप्ताहिक अणूरेणू ५/०३/२००८, 'महाशिवरात्री विशेषांक'.